

Sygn. akt III Ca 728/18

POSTANOWIENIE

Dnia 20 marca 2019r.

Sąd Okręgowy w Nowym Sączu, III Wydział Cywilny Odwoławczy w składzie
następującym:

Przewodniczący - Sędzia SO Mieczysław H. Kamiński

Sędzia SO Paweł Poręba (sprawozdawca)

Sędzia SR del. Joanna Zaryczny

Protokolant: st. sekr. sąd. Anna Burnagiel

po rozpoznaniu w dniu 20 marca 2019r. w Nowym Sączu

na rozprawie

sprawy z wniosku R. M.

przy uczestnictwie M. M. (1), M. M. (2), J. M., M. M. (3)

o stwierdzenie nabycia spadku po R. M.

na skutek apelacji uczestnika M. M. (2)

od postanowienia Sądu Rejonowego w Zakopanem

z dnia 15 maja 2018r., sygn. akt I Ns 191/18

p o s t a n a w i a :

uchylić zaskarżone postanowienie i sprawę przekazać Sądowi Rejonowemu w Zakopanem do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania apelacyjnego.

(...)

Sygn. akt III Ca 728/18

UZASADNIENIE

postanowienia Sądu Okręgowego w Nowym Sączu

z dnia 20 marca 2019 r.

Wnioskodawca R. M. wniósł o stwierdzenie, że spadek po zmarłym w dniu 1 sierpnia 2017 r. R. M., ostatnio zamieszkałym i zmarłym w Z., nabyli spadkobiercy dziedziczący z mocy ustawy, tj.: żona M. M. (1) oraz synowie R. M. i J. M. – po 1/3 części każdy z nich (k. 1).

W uzasadnieniu wnioskodawca wskazał, iż spadkodawca pozostawił po sobie dwóch synów. W chwili śmierci pozostawał w związku małżeńskim. Według jego wiedzy spadkodawca nie rozrządził swoim majątkiem na wypadek śmierci w drodze testamentu. Nikt spadku nie odrzucił, nikt nie został wydziedziczony i nie było zawieranych żadnych

umów dotyczących spadku. W związku z tym spadek winien przypaść spadkobiercom ustawowym – żonie i synom po 1/3 części.

Uczestnicy postępowania nie zajęli stanowiska w sprawie.

Postanowieniem z dnia 15 maja 2018 r. Sąd Rejonowy w Zakopanem stwierdził (pkt. I) że spadek po R. M. (M.), s. K. i M., zmarłym dnia 1 sierpnia 2017r. w Z., ostatnio stale zamieszkałym w Z., na podstawie ustawy nabyli : wdowa M. M. (1) oraz synowie R. M. i J. M. – po 1/3 części. Kosztami postępowania Sąd Rejonowy obciążył wnioskodawcę (pkt. II).

Sąd Rejonowy ustalił, że spadkodawca R. M. zmarł 1 sierpnia 2017 r. w Z., gdzie stale przed śmiercią stale mieszkał. W chwili śmierci był żonaty z uczestniczką M. M. (1). Był raz żonaty. Z małżeństwa miał dwóch synów; wnioskodawcę R. M. oraz uczestnika J. M.. Spadkodawca nie miał dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych. Nie sporządził testamentu, zmarł nagle. Nikt nie zrzekał się dziedziczenia po nim, ani nie odrzucił spadku. Oprócz uczestników nie ma innych osób uprawnionych do spadku .W skład spadku po spadkodawcy nie wchodzi gospodarstwo rolne

W ocenie Sądu Rejonowego stan faktyczny był bezsporny. Sąd ustalił go w oparciu o załączone do akt dowody z dokumentów w postaci odpisu skróconego aktu zgonu spadkodawcy oraz odpisów skróconych aktów urodzenia spadkobierców. Sąd oparł się również na zapewnianiu spadkowym i zeznaniach wnioskodawcy, jak wiarygodnych.

W tych okolicznościach faktycznych Sąd Rejonowy powołując się na treść art. 922 § 1 k.c. i art. 926 § 1 i § 2 k.c. oraz art. 931 § 1 k.c. uznał, iż wniosek co do stwierdzenia nabycia spadku po R. M. na podstawie ustawy okazał się zasadny. Dziedziczenie ustawowe, co do całości spadku następuje bowiem wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą. W przedmiotowej sprawie wobec braku testamentu spadkodawcy R. M., spadkobiercy powołani są do spadku zgodnie z ustawowym porządkiem dziedziczenia. W pierwszej kolejności powołane są z ustawy do spadku dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek i dziedziczą oni w częściach równych. W przedmiotowej sprawie uprawnionymi do dziedziczenia po R. M. są zatem jego żona M. M. (1) oraz synowie R. M. i J. M..

O kosztach postępowania Sąd Rejonowy orzekł po myśli art. 520 k.p.c.

Apelację od powyższego postanowienia złożył jako zainteresowany M. M. (2) (k.18-20), który zgłosił się do udziału w sprawie w charakterze uczestnika i zaskarżył postanowienie w całości.

Wniósł o zmianę postanowienia przez stwierdzenie, że spadek po R. M. na podstawie testamentu notarialnego z dnia (...) sporządzonego przez notariusza R. O. w Kancelarii Notarialnej w Z. (...)nabyli M. M. (3) i M. M. (2) synowie J. i B. po 1/2 części każdy z nich.

Postanowieniu wnioskodawca zarzucił błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia przez przyjęcie, że spadkodawca nie pozostawił testamentów.

W uzasadnieniu apelacji skarżący M. M. (2) podał, iż spadkodawca pozostawił dwa testamenty, tj. testament własnoręczny z dnia (...) znajdujący się w posiadaniu M. M. (3) oraz testament notarialny z dnia (...) sporządzony przez notariusza R. O. w Kancelarii Notarialnej w Z. (...). W zaistniałej sytuacji podstawę dziedziczenia stanowi ostatni z ww. testamentów a nie porządek ustawowy.

Skarżący wyjaśnił, iż nie wiedział o toczącej się sprawie spadkowej po R. M., a wiedzę o zaskarżonym postanowieniu uzyskał od M. M. (1) na kilka dni przed złożeniem apelacji. Wskazał, iż zgodnie z ugruntowanym dorobkiem judykatury jako zainteresowany (art. 510 § 1 k.p.c.) może on przystąpić do sprawy do chwili jej prawomocnego zakończenia. Może to uczynić przez wniesienie środka odwoławczego, dopóty dopóki nie upłynął jeszcze termin dla wszystkich dotychczasowych uczestników postępowania.

Kopie testamentu holograficznego (k. 21) oraz wypis testamentu notarialnego (k. 22-23) skarżący dołączył do apelacji.

Postanowieniem z dnia 4 czerwca 2018 r. Sąd Rejonowy w Zakopanem (k. 24) dopuścił do udziału w sprawie w charakterze uczestnika M. M. (2) oraz wezwał do udziału w sprawie w charakterze uczestnika postępowania M. M. (3).

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Apelacja uczestnika M. M. (2) zasługiwała na uwzględnienie, a zarzut podniesiony w apelacji prowadzi do uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Postępowanie przed Sądem I instancji jest dotknięte wieloma uchybieniami, co doprowadziło do nierozpoznania sprawy co do istoty.

Zachodzi także potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

W pierwszej kolejności podnieść jednak trzeba, iż brak jest podstaw do uchylenia zaskarżonego postanowienia z powodu nieważności postępowania, gdyż Sąd Rejonowy nie dopuścił się uchybień, które Sąd Okręgowy bierze pod rozwagę z urzędu – art. 378 § 1 k.p.c.

Niezasadny byłby w szczególności nie podniesiony wprost w apelacji zarzut skarżącego, iż został on pozbawiony możliwości obrony swoich praw przed Sądem Rejonowym.

Niniejsze postępowanie toczy się w trybie nieprocesowym w oparciu o zasadę uczestnictwa, a w związku z tym po myśli art. 510 § 1 k.p.c. zainteresowanym w sprawie jest każdy z tych praw dotyczy wynik postępowania.

Zgodnie z utrwaloną już linią orzecznictwa Sądu Najwyższego, pozbawienie strony możliwości obrony swych praw polega na tym, że z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części (tak: wyrok SN z dnia 10 maja 1974r., II CR 155/74; postanowienie SN z dnia 6 marca 1998r., III CKN 34/98, publ. Prok. i Pr.-wkł. 1999, nr 5, poz. 41; wyrok SN z dnia 13 czerwca 2002r., V CKN 1057/00, publ. LEX nr 55517). Na zasadzie odesłania zawartego w art. 13 § 2 k.p.c., przepisy o nieważności postępowania stosuje się także do postępowania nieprocesowego, zastępując procesowe pojęcie „strona” nieprocesowym pojęciem „uczestnik”.

M. M. (2) nie został wskazany we wniosku inicjującym niniejsze postępowania (k. 2) jako uczestnik. Sąd Rejonowy także nie mógł z urzędu mieć wiedzy, iż powinien on być uczestnikiem.

Jak to zostało wyjaśnione w - mającej moc zasady prawnej - uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2010 r., III CZP 112/09 (OSNC 2010, nr 7-8, poz. 98), niewzięcie przez zainteresowanego udziału w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym nie powoduje nieważności postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 5 w związku z art. 13 § 2 k.p.c..

Ostatecznie postanowieniem z dnia 4 czerwca 2018 r. Sąd Rejonowy w Zakopanem (k. 24) dopuścił do udziału w sprawie w charakterze uczestnika M. M. (2) dlatego jego apelacja nie może być odrzucona i podlega merytorycznemu rozpoznaniu.

Zasady okazał się zarzut błędu w ustaleniach faktycznych.

Sąd Rejonowy przeprowadził wprawdzie postępowanie dowodowe, a szczególności na rozprawie z dnia 15 maja 2018 r. odebrał zapewnienie spadkowe od wnioskodawcy R. M. (k. 14 od 00:03:41), jednak poczynione na jego podstawie ustalenia faktyczne budzą zastrzeżenia w kontekście podniesionego zarzutu apelacyjnego.

Stosownie zaś do art. 670 k.p.c., Sąd spadku zobowiązany jest do działania z urzędu w przedmiocie stwierdzenia, kto jest spadkobiercą i na jakiej podstawie.

Z tego też względu Sąd spadku nie może poprzestać tylko na tym, co zostanie zaoferowane przez wnioskodawców i uczestników postępowania, ale musi sam z urzędu ocenić, czy zaoferowane dowody stwarzają wystarczającą podstawę do prawidłowego stwierdzenia, kto nabył spadek.

Przedmiotem ustaleń faktycznych winny być przy tym fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 227 k.p.c.).

Zarzut błędu w ustaleniach faktycznych jest zasadny wtedy, gdy sąd ustalił stan faktyczny w oderwaniu od zgromadzonych dowodów (tzw. błąd braku), jak i wtedy, gdy podstawą ustaleń faktycznych uczyniono wprawdzie wszystkie ujawnione w toku rozprawy dowody, lecz dokonano ich nieprawidłowej oceny z punktu widzenia zasad logiki, wskazań wiedzy czy doświadczenia życiowego (tzw. błąd dowolności). Zarzut ten jest zatem z istoty rzeczy powiązany z zarzutem naruszenia przepisów postępowania.

Istotnym jest podczas formułowania zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych wskazanie konkretnych uchybień Sądu pierwszej instancji, albowiem rzeczą skarżącego nie jest przedstawienie własnej wersji wydarzeń, lecz wykazanie, iż to Sąd pierwszej instancji błędnie ustalił fakty z punktu widzenia swobodnej oceny dowodów. Błąd w ustaleniach faktycznych jest skutkiem naruszenia przepisów postępowania, gdyż przeprowadzenie postępowania zgodnie ze wszystkimi zasadami i regułami procesu prowadzi do poprawnych (z punktu widzenia procesowego) ustaleń faktycznych.

Podkreślić należy, iż na sądzie orzekającym ciąży obowiązek dokonania oceny wszechstronnej, w czym mieści się wymaganie rozważenia wszystkich dowodów mających znaczenie dla przedmiotu sprawy oraz kierowania się w ocenie regułami logiki i doświadczenia życiowego nakazującego uwzględniać wzajemne związki między poszczególnymi faktami (tak: wyrok SN z dnia 10 lutego 2005 r., II CK 385/04).

Zgodnie z dyspozycją art. 926 § 1 k.c. powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu.

W niniejszej sprawie z uwagi na podniesioną w apelacji okoliczność istnienia testamentu holograficznego (...) (k. 21) oraz notarialnego z dnia (...) (k. 22-23) zakres ustaleń faktycznych wyznaczają przepisy art. 941 k.c. i następane.

Pamiętać bowiem trzeba, iż w myśl art. 926 § 2 k.c. pierwszeństwo ma dziedziczenie testamentowe, a dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy w testamencie albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą.

Ustalenia sądu winny zatem zmierzać w pierwszej kolejności w kierunku stwierdzenia czy spadkodawca wyraził wolę rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci sporządzając testament oraz jaka była pełna treść tej woli.

W obliczu faktów i dowodów powołanych w apelacji w ocenie Sądu Okręgowego w składzie rozpoznającym niniejszą apelację przedwcześnie Sąd Rejonowy ocenił, iż brak jest jakiegokolwiek testamentu R. M..

Fakt sporządzenia przez spadkodawcę testamentu holograficznego (...) (k. 21) oraz notarialnego z dnia (...). (k. 22-23) jest już bezsporny.

Aktualnie w pierwszej kolejności zachodzi potrzeba dokonania otwarcia obu testamentów (art. 649 k.p.c.) oraz zaznajomienia z testamentami wnioskodawcy i uczestników niniejszego postępowania.

Rolą Sądu jest zatem umożliwienie zainteresowanym zajęcie stanowiska co do obu testamentów. Otwartą bowiem i podlegającą ustaleniu w dalszej kolejności w niniejszym postępowaniu pozostaje kwestia oceny ważności obu testamentów (art. 945 k.c.), a na wypadek zarzutów zainteresowanych także zdolności testowania spadkodawcy.

Istotne także mogą okazać się spostrzeżenia tych zainteresowanych osób co do stanu zdrowia spadkodawcy w kontekście przesłanki niezbędnej do ważności testamentu.

Następnie należy dokonać wykładni treści tych testamentów (art. 948 k.c.) oraz rozstrzygnąć ewentualną kolizję zachodzącą między testamentami (art. 946 k.c., art. 947 k.c.).

Potrzeba poczynienia ustaleń faktycznych w tym zakresie będzie wymagała jednak przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Dodać trzeba, iż zgodnie z art. 670 k.p.c. otwarcie i ogłoszenie testamentu (o ile nie został otwarty i ogłoszony w myśl art. 649 k.p.c.) należy do sądu spadku. Zgodnie z art. 628 k.p.c. sądem spadku jest Sąd Rejonowy właściwy dla ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy. Skoro więc otwarcie i ogłoszenie testamentu zastrzeżone zostało dla sądu spadku, to w postępowaniu apelacyjnym czynność ta nie może być uczyniona, co skutkuje w tej sytuacji koniecznością uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji.

W myśl art. 386 § 4 k.p.c., - pomijając przypadki określone w § 2 i 3 tego przepisu - orzeczenie sądu I instancji może być uchylone, a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania tylko wówczas, gdy sąd ten nie rozpoznał istoty sprawy albo gdy wydanie rozstrzygnięcia wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Kwestia ta podlega ocenie sądu II instancji w zależności od okoliczności konkretnej sprawy.

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem pojęcie „istoty sprawy” odnosi się do jej aspektu materialnego, a nierozpoznanie istoty zachodzi wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, a więc gdy sąd zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 18 czerwca 2013 roku, I ACa 306/2013, LexPolonica nr 6960459; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2012 roku, V CSK 260/2011, LexPolonica nr 4934975; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 roku, I CK 505/2003, LexPolonica nr 2025461).

Obowiązkiem Sądu pierwszej instancji jest dostateczne wyjaśnienie sprawy do stanowczego rozstrzygnięcia. W judykaturze podnosi się, że zupełnie obojętna jest przyczyna zaniechania w powyższym zakresie - może zatem tkwić zarówno w pasywności sądu, jak i w błędnym przyjęciu przesłanki niweczącej lub hamującej roszczenie. Podzielić ponadto należy podgląd, iż brak oceny okoliczności faktycznych stanowiących podstawę zastosowania normy prawa materialnego będącego podstawą żądania, niewątpliwie świadczy o braku rozpoznania przez Sąd istoty sprawy (vide wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 listopada 2004r., I ACa 1012/04).

W ocenie Sądu Okręgowego rozpoznającego niniejszą apelację zachodzi konieczność uchylenia przedmiotowego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, gdyż Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy o stwierdzenie nabycia spadku po R. M. oraz zachodzi potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Zachodzi też potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, tj. otwarcia testamentów, dokonania ich wykładni i zbadania ważności testamentów oraz skuteczności.

Przy podjęciu takiej decyzji procesowej sąd drugiej instancji musi bowiem kierować się obowiązkiem zapewnienia stronie dwuinstancyjnego postępowania. Jeśli rozpoznanie istoty sprawy wiąże się z koniecznością prowadzenia postępowania w znacznej części tak, że można uznać, że rzeczywiste rozpoznanie sprawy ograniczyło się do jednej instancji - orzeczenie sądu pierwszej instancji powinno być uchylone, a sprawa przekazana temu sądowi do ponownego rozpoznania.

W tym kontekście należy zaznaczyć, że w postanowieniu z dnia 17 kwietnia 2013 r., V CZ 129/12, LEX nr 1341730, Sąd Najwyższy trafnie przyjął, że wymóg przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości odnosić trzeba każdorazowo do dowodów istotnych dla wyjaśnienia podstaw powództwa (wniosku) i zarzutów skarżącego. Nie można uznać oparcia przez sąd pierwszej instancji orzeczenia na twierdzeniach strony, czy też obu stron i faktach bezspornych za częściowe przeprowadzenie postępowania dowodowego, które będzie stanowić przeszkodę

w uchyleniu tego orzeczenia, w sytuacji konieczności przeprowadzenia dowodów mających zasadnicze znaczenie dla rozpoznania istoty sprawy.

Dlatego na podstawie art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylono zaskarżone postanowienie i przekazano sprawę Sądowi Rejonowemu w Zakopanem do ponownego rozpoznania pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy obowiązkiem Sądu Rejonowego będzie otwarcie i ogłoszenie testamentów a także podjęcie czynności związanych z ustaleniem wszystkich istotnych okoliczności sporządzenia testamentu holograficznego (...) (k. 21) oraz notarialnego z dnia (...) (k. 22-23).

Konieczne zatem będzie przeprowadzenie postępowania dowodowego w zakresie niezbędnym dla ustalenia okoliczności istotnych dla oceny ważności i skuteczności obu testamentów.

Sąd Rejonowy winien w szczególności zbadać, czy spadkodawca istotnie sporządził testamenty oraz dokonać oceny ważności testamentów w świetle przesłanek z art. 945 k.c..

W tym celu Sąd Rejonowy ponownie wnikliwie przesłucha wnioskodawcę i uczestników odbierając od nich zapewnienia spadkowe.

Sąd Rejonowy przeprowadzi też dalsze ewentualne dowody zgłoszone przez wnioskodawcę lub uczestników postępowania.

Celem Sądu Rejonowego będzie dokonanie określonych ustaleń faktycznych, pozytywnych bądź negatywnych i ostateczne ustalenie stanu faktycznego stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia (tak: wyrok SN z dnia 24 października 2003 roku, II CK 75/02).

Następnie Sąd Rejonowy ponownie dokona oceny dowodów i podejmie ponownie decyzję, w zależności od tego jak wykazana zostanie prawdziwość faktów, z których wnioskodawca i uczestnicy wywodzą skutki prawne.

(...)

Ref. SSR M. K.